

Kirjan rajoilla

Sami Sjöberg, Mikko Keskinen ja Arja Karhumaa (toim.) 2024: *The Experimental Book Object. Materiality, Media, Design*. New York: Routledge, 318 s.

Sami Sjöbergin, Mikko Keskinen ja Arja Karhumaan toimittama *The Experimental Book Object. Materiality, Media, Design* kokoaa yhteen 16 artikkelia, jotka käsittelevät kirjan aihetta erilaisin tavoin ja vaihtelevin esimerkein. Lukija kulkee purettavan ja jälleenkoottavan sarjakuvan kautta digitaaliseen pienoismaaniin ja läpinäkyvään taidelehteen tutustuen matkan varrella designerin soomaan sekä tooranvalmistuksen säännöstöön. Kokeellisesta kirjaobjektista – tai kirjaobjektilla kokeilusta – kiinnostunut lukija saa teoksesta varmasti paljon ajattelun aihetta. Johdantoineen ja jälkipuheineen yhteensä 318 sivun mittainen kirja on järjestyksessä toinen teos Routledgen uudessa sarjassa Digital Literary Studies. Tämä kertoo aiheen ajankohtaisuudesta niin tutkimuksessa kuin yhteiskunnallisestikin, mutta samalla se tuo esiin myös aihepiirin jäsentymättömyyden. Digitaalisuus ei ole teoksen lähestymistapoja määrittävä ja rajoittava aihe.

Toimittajat hahmottelevat kiinnostavalla tavalla kirjaobjektin ja kokeellisuuden käsitteitä esipuheessaan. Jälkimmäisen määrittelyssä he nojaavat suomalaiselle lukijakunnalle tuttuun ja varsin käyttökelpoiseksi osoittautuneeseen Brayn, Gibbonsin ja McHalen määritelmään vuodelta 2012, jossa kirjallisuuden ominaislaadun tutkimista, kyseenalaistamista ja laajentamista pidetään kokeellisuuden tavoitteena. Kirjaobjektin ja siihen liittyvien lukemisen, koodeksin, materiaalisuuden, tekstuaalisuuden ja vastaavien käsitteiden kohdalla analyytinen tarkkuus sen sijaan enemmänkin luotaa käsitteellisiä mahdollisuuksia kuin tarjoaa selkeitä distinktioita ja määritelmiä. Tämä on ehkä perusteltu sekä kirjaan koottujen artikkeleiden rikkaan aihekirjon että kokeellisen kirjaobjektin monimuotoisuuden vuoksi. Olisin kuitenkin kaivannut muutamaa selkeää rajanvetoa, jotka olisivat asettaneet selkeät raamit keskustelulle. Kirjaan on valittu maksimaalinen lähestymistapa, joka hyväksyy mitä erilaisimpia tapauksia, mutta tätä rikkautta ei pyritä järjestelmällisesti kartoittamaan.

Teoksen kirjoittajista ilahduttavan suuri osa on suomalaisia. Sami Sjöberg käsittelee yhdessä Danuta Fjellestadin kanssa kirjainserttejä, erilaisia fyysisesti itsenäisiä tekstejä ja dokumentteja, jotka sijoitetaan intentionaalisesti kirjaobjektin sisään ja jotka toimivat siten teoksen osana. Tutkijat kartoittavat niiden materiaalisuudesta kumpuavia toimintoja ja seuraamuksia, joiden joukkoon kuuluvat esimerkiksi toden tunnun tuottaminen ja haptisen kokemuksen aiheuttama kognitiivinen epä tietoisuus. Mikko Keskinen analysoi Graham Rawlen romaania *Overland*, jonka keskeinen materiaallinen ominaisuus on tarinassa kuvattun kaskijakoisen maailman sijoittaminen kirjan eri sivuille siten, että ylämaa on ylhäällä ja alamaa alhaalla, kun kirjaa luetaan poikittain (rivit on asemoitu niin, että lukeminen luonnistuu näin ”normaalisti”). Tämä yksin-

kertainen ratkaisu avaa kiinnostavan temaattisten ja kerronnallisten mahdollisuuksien joukon, jota Keskinen tarkastelee ansiokkaasti.

Juri Joensuun aiheena on typografian ja materiaalisuuden ”väärinkäyttö” suomalaisessa kokeellisessa runoudessa ja kirjataiteessa sekä etenkin merkityksen välittymistä vastustavat tekniikat kuten kirjoituksen suttaaminen, yliviivaaminen, häivyttäminen ja polttaminen. Toisin kuin osa teoksen melko lyhytmuistisilta vaikuttavista kirjoittajista, Joensuu taustoittaa esimerkiksi kiinnostavasti avantgarden historiaan (vaikka harmittavasti 50- ja 60-luvun ruotsalaisia konkretisteja ei mainita). Juha-Pekka Kilpiö on yhtä lailla ansiokas artikkelissaan, joka käsittelee rei’ittämisen mahdollisuuksia printtikirjallisuudessa. Esimerkkien joukossa on niin Tove Janssonin *Hur gick det sen?* kuin Marc-Antoine Mathieu’n sarjakuva *L’Origine* ja Jacques Derridan ja Peter Eisenmanin arkkitehtuuria käsittelevä *Chora L Works*. Kilpiö purkaa kiinnostavasti yksioikoista analogisen ja digitaalisen vastakkainasettelua muistuttamalla reikäkorttien roolista tietotekniikan kehityksessä. Oskari Rantalalan aiheena on aiemmin mainittu purettava – tai hajoava, ”disintegrating” – ja jälleenkoottava sarjakuva, Alan Mooren ja J. H. Williams III:n *Promethea*. Artikkelit tarkastelee prosessin materiaalisuutta ja mekanismia ilahduttavan konkreettisesti ja selkeästi nostaten samalla esiin kiinnostavia huomioita teoksen kitkaisesta suhteesta tämänkaltaisen sarjakuvan markkinalogiikkaan.

Laura Piippo puolestaan tarkastelee Jaakko Yli-Juonikkaan *Jatkosota-extraa* ja sen tapaa jäsentää mediaalisesti merkityksenmudostusta ja muistia. Kuten Keskisellä, aiheena on siis yksi teos, mikä tuo analyysin tervetullutta syvyyttä ja auttaa kirjoittajaa nostamaan esiin merkittäviä kysymyksiä informaation, muistin, median ja politiikan suhteista. Pauliina Nykäsen ja Arja Karhumaan aiheena ovat somaattiset keinot hybridikirjojen suunnittelussa. Tavoitteena tuntuu olevan designerin merkityksen korostaminen ja uudenlaisen, soomaa esiin tuovan analyysimenetelmän kehittäminen. Tekijöiden intuitioon ja etukäteen määriteltyjen kriteerien välttämiseen perustuva metodologia ei kuitenkaan ole tässä muodossa argumentatiivisesti vakuuttava, vaikka teoksista esitetyt huomiot ovatkin kiinnostavia.

Teoksen muista artikkeleista erityisen kiinnostavia ovat mielestäni Emily Brennan-Moranin ja Torsa Ghosalin ”Excessive Tactility of 9/11 Book Memorials” ja Leslie Atzmonin ”Gender, Transgression, and Ritual Torah Preparation”. Ne sitovat aihepiirinsä poliittisesti ja sosiaalisesti merkittäviin asiayhteyksiin tavalla, joka puuttuu usein muista kirjoituksista. WTC-tornien tuhkun (jossa on myös ihmisperäistä orgaanista ainesta) käyttö paperin ainesosana ja tooran valmistaminen säännösten vastaisesti naisvoimin osoittavat hyvin konkreettisesti ja radikaalisti, miten kirjaobjekti sitoutuu ympäröivään yhteiskuntaan ja nykyhetken ylittävään syvään muistiin. Mainittakoon erikseen vielä Nick Thoburnin ja Nick Thurstonin ”Papercuts. The Horizons of Minor Publishing”, joka onnistuu jargonistaan ja kirjoittajien tietystä poliittisesta nai-

viudesta huolimatta luomaan kiinnostavan käsitteellisen paikan valtavrasta poikkeavalle radikaalille julkaisutoiminnalle.

Kirjaa lukiessa mieleeni nousi usein esimerkkejä ja viittauksia, jotka olisivat ehkä syventäneet keskustelua. Edellä mainittujen ruotsalaisten konkretistien ohella Raymond Queneau'n *Cent mille milliard de poèmes* ja avantgarde ylipäänsä, mutta myös kristilliset metaforat kirjasta – puhumattakaan muiden kulttuurien tarjoamista esimerkeistä (ajattelen varsinkin kiinalaisen perinteen mahdollisuuksia) – olisivat tarjonneet varmasti kiinnostavia näkökulmia kirjan käsitteeseen ja sen monipuolisuuteen. Teoreettisen keskustelun puolella Umberto Eco'n *Opera aperta*, Roland Barthesin *scriptiblen* käsite ja jälkistrukturalistien kirjoituksen problematisointi mukaan lukien Julia Kristevan ruumista käsittelevä työ olisivat voineet tarjota keskustelulle mielenkiintoisia näkemyksiä ja lähihistoriallista kaikupohjaa. Olisiko aika päästää heidät purgatoriosta? Jonkin verran teosta siis leimaa nykytutkimuksella ominainen englanninkielisen tuotannon ylivalta ja siitä seuraava historiatietoisuuden puute.

Kirjan toimittajia on kuitenkin onniteltava mittavan urakan toteuttamisesta onnistuneesti. Kirjaobjektin monimuotoisesta problematiikasta kiinnostuneelle tutkijalle teos on antoisaa luettavaa. Muillekin se tarjoaa joukon kiinnostavia käsitteellisiä pohdintoja ja teosanalyseja, jotka osoittavat nykykirjallisuuden reuna-alueilla tapahtuvan kokeilun ja kyseenalaistamisen kiinnostavuuden.

Julkisessa keskustelussa kirja objektina ja siihen liittyvä laaja aihekenttä – tiedon välittämisestä ja tiedostavan yksilön kehityksestä kasvatuksessa aina kirjailijan toimeentuloon – on ollut vahvasti esillä viime aikoina. Teos ei ota näihin aiheisiin kantaa suoraan, mutta se tarjoaa lähtökohtia niiden ymmärtämiseen. Ehkä kirjaobjektilla kokeilu tuo esiin myös perinteisen kirjan arvon.

Harri Veivo